

Акзібек'ян Г.Я.*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ВІРМЕНІЇ: МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

В статті розглянуті основні тенденції в розвитку українсько-вірменських відносин. Особрої уваги надано розрахунку економетричних коефіцієнтів, які характеризують двосторонню торгівлю. Визначені причини дисбалансів у двосторонньому співробітництві. Дається прогноз подальшого розвитку відносин між Україною та Вірменією.

Ключові слова. Промисловий комплекс, товарообіг, внутрішньогалузева торгівля, динаміка.

В статье рассмотрены основные тенденции в развитии украинско-армянских отношений. Особенное внимание уделено расчету эконометрических коэффициентов, которые характеризуют двустороннюю торговлю. Определены причины дисбалансов в двустороннем сотрудничестве. Дается прогноз дальнейшего развития отношений между Украиной и Арменией.

Ключевые слова. Промышленный комплекс, товарооборот, внутриотраслевая торговля, динамика.

The article is devoted to main trends in the development of the Ukrainian-Armenian relations. Special attention paid to econometric coefficients that characterize bilateral trade. The article identifies main reasons of misbalances in bilateral cooperation. There is a prediction of further economic relations development between Ukraine and Armenia.

Key words. Industrial complex, bilateral trade, intrasectoral trade, dynamics.

Постановка проблеми. Активізація інтеграційних процесів налагодження економічного співробітництва у сферах міждержавних відносин є характерною ознакою сучасного етапу світового економічного розвитку. Здійснення зазначених процесів звичайно позитивно впливає на зміцнення геополітичної та економічної безпеки держав-учасниць, а також на підвищення конкурентоспроможності суб'єктів міжнародних економічних відносин, на зміцнення конкурентних позицій цих учасників на ринку, сприяє скороченню непродуктивних витрат та підвищенню рівня усталеності виробничо-господарської діяльності, створює сприятливі умови для розширення ринків збуту, зростання добробуту населення та ін. Тому налагодження міждержавного співробітництва на цей час стає одним з найважливіших шляхів ринкової структурно-інноваційної трансформації економіки України, необхідним та обов'язковим засобом для організаційно-економічного забезпечення сталого економічного зростання національного господарства.

* аспірантка кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: проф. Сідоров В.І.

Нагальна необхідність активізації розвитку міждержавного співробітництва України з іншими державами, які отримали незалежність після розпаду СРСР (так, як, наприклад, Вірменія), обумовлюється також наявністю складного комплексу міжгалузевих та внутрішньогалузевих зв'язків (переважно сформованих за неринкових умов адміністративного регулювання економіки) між вітчизняними та зарубіжними суб'єктами господарювання. Так, з одного боку, стабільність виробничого процесу широкого кола таких підприємств значною мірою залежить від якості зовнішніх поставок та дотримання контрагентами умов постачань, а з іншого – високий ступень залежності вітчизняних промислових підприємств від зовнішніх постачань сировини, матеріалів та покупних напівфабрикатів значно ускладнює економічні умови господарської діяльності. Безперервне підвищення цін на сировину, матеріали та покупні напівфабрикати об'єктивно стає однією з головних причин зростання витрат, погіршення фінансових результатів діяльності та послаблення конкурентних позицій вітчизняних виробників.

Основні дослідження з теми. Теоретичні та методологічні засади організації та управління міжнародним співробітництвом України з іншими державами розглядалися у роботах таких вітчизняних науковців, як В. Андрійчук, О. Білорус, В. Геєць, А. Голюков, А. Кредісов, Г. Климко, І. Лукінов, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, П. Маковеев, Ю. Пахомов, І. Піддубний, А. Поручник, Є. Савельєв, А. Філіпенко, О. Шнирков та ін.

Проте, незважаючи на наявність чисельних теоретичних розробок, проблеми формування теоретико-методичних засад міжнародного співробітництва, зокрема, у відносинах між Україною та Вірменією, залишаються фрагментарно дослідженими та потребують подальшого наукового обґрунтування.

Мета статті. Таким чином, метою статті є подальший розвиток теоретичного обґрунтування організації та управління міжнародним співробітництвом України та Вірменії.

Виклад основного матеріалу. Розрив виробничо-коопераційних і господарських зв'язків між підприємствами спричинив руйнівний вплив на розвиток промислового комплексу не тільки України, але й інших країн СНД.

Республіка Вірменія є 9-м торговим партнером України в СНД. В свою чергу, за підсумками 2009 року Україна є четвертим торговельним партнером Вірменії (після Росії, Німеччини та Китаю) [1].

Але до останнього часу основним партнером Києва був Баку, і тому українсько-вірменські відносини розвивалися в контексті україно-азербайджанських [2].

Причина полягала в тому, що Азербайджан, на відміну від Вірменії, має серйозні запаси нафти й газу. Для українського керівництва, яке довгі роки декларувало політику диверсифікації джерел і шляхів доставки енергоносіїв, це багато в чому обумовило вибір союзників країни в регіоні. Київ і Баку заявили про стратегічне партнерство, а українська влада чітко артикулювала свою офіційну позицію: Україна підтримує територіальну цілісність Азербайджану. Україна поставляла своєму стратегічному партнеру в регіоні зброю й військову техніку. Дуже показовий факт: українське та вірменське зовнішньополітичні відомства у своєму листуванні вживають термін не «дружні країни», а «дружні народи».

Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Республікою Вірменія розвивається на міжгалузевому та регіональному рівнях, регулюється міжурядовими угодами про вільну торгівлю, виробничу кооперацію, запобігання подвійного оподаткування та іншими, а також Договором про економічне співробітництво між Україною та Вірменією на 2001-2010 роки.

Договірно-правова база двосторонніх відносин досить вагома і складає 51 чинний документ (5 – міждержавних, 21 – міжурядова, 21 – міжвідомча та 4 – міжрегіональних угоди). В основі двосторонніх українсько-вірменських відносин лежить базовий Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Вірменія, підписаний у травні 1996 року.

Товарообіг між двома країнами з року в рік зростає. Однак наслідки світової фінансово-економічної кризи значно зменшили позитивну динаміку торгівлі. У 2009 році товарообіг склав 192 млн. дол. США у порівнянні з майже 300 млн. дол. США у 2008р. Це свідчить про значну інтегрованість країн до світового господарства та значну вразливість від загальнопланетарних явищ.

Основними підприємствами України, що поставляють продукцію на вірменський ринок є ВАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг», ВАТ «Дніпрошина», ЗАТ «Куп'янський молочноконсервний комбінат», «ДЖЕЙ ТІ ІНТЕРНЕТІОНЛ Україна», «ФІЛІП МОРРІС Україна», тощо [1].

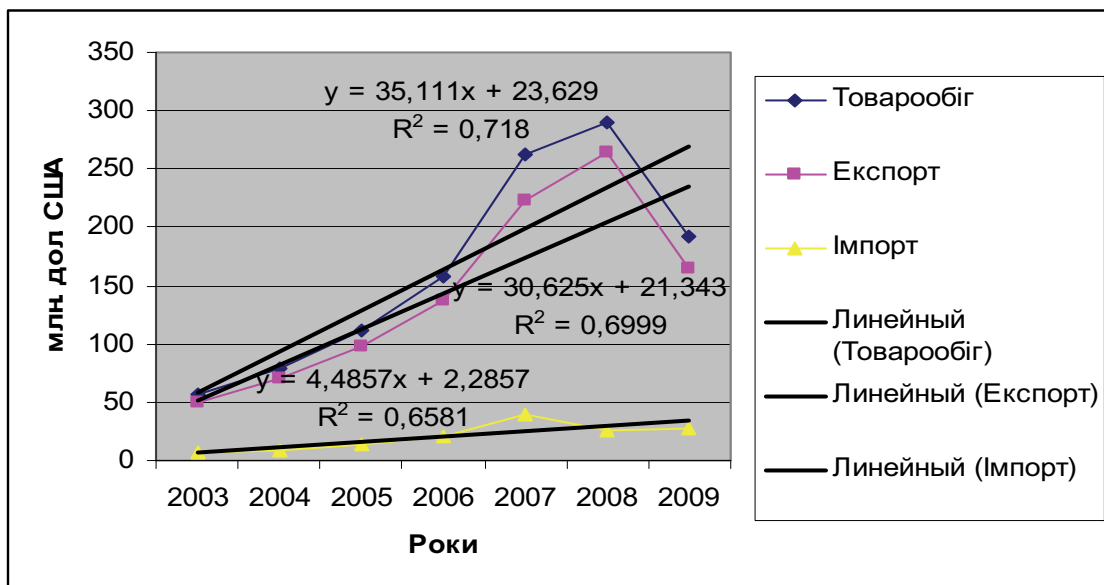

Рис.1 Динаміка товарообігу між Україною та Вірменією за даними [1]

Для оцінки ефективності двостороннього економічного співробітництва між Україною та Вірменією звернемося до інструментарію економетрики. Одним з головних показників ефективності торгівлі є коефіцієнт збалансованості.

Коефіцієнт збалансованості зовнішньоторговельної діяльності розраховується як співвідношення сальдо зовнішньої торгівлі та зовнішньоторговельного обороту та включає в себе оцінку рівня двосторонніх зовнішньоторговельних зв'язків. Зазначений коефіцієнт змінюється від -1 до 1 та при збалансуванні обсягів експорту та імпорту стає близьким до нуля. Крім цього, якщо даний коефіцієнт із знаком «-», то у зовнішній торгівлі перевищує імпорт, чим ближче значення коефіцієнту до -1, тим більша незбалансованість зовнішньої торгівлі з переважанням саме імпорту. Відповідно, позитивні значення коефіцієнту у тій чи іншій мірі відображають частку експорту у зовнішній торгівлі.

$$K_{ЗБ} = \frac{C}{T} \quad \text{Де } C \text{ – зовнішньоторговельне сальдо,} \\ T \text{ – зовнішньоторговельний обіг [3]}$$

Таким чином для українсько-вірменської зовнішньої торгівлі товарами коефіцієнт дорівнює 0,712357 в 2009 році, що свідчить про незбалансованість двосторонньої торгівлі та значне перевищення експорту над імпортом.

Загальна тенденція розвитку двосторонньої торгівлі товарами між Україною та Вірменією за період з 2003 до 2009 рр. представлена у таблиці 1. Також нами були прораховані коефіцієнти збалансованості торгівлі за вказаний період. Ми бачимо, що на протязі всіх років двостороння торгівля є незбалансованою.

Таблиця 1
Загальна тенденція розвитку двосторонньої торгівлі товарами між Україною та Вірменією

Роки	Товарообіг	Експорт	Імпорт	К зб.
2003	55,8	49,6	6,2	0,777778
2004	78,9	70,8	8,1	0,794677
2005	110,7	97,5	13,2	0,761518
2006	158,5	137,2	21,3	0,73123
2007	262,8	223,1	39,7	0,697869
2008	289,2	263,8	25,4	0,824343
2009	192,6	164,9	27,7	0,712357

Розраховано автором за даними Держкомстату

Для того, щоб оцінити процеси трансформації, які відбуваються у системі двосторонніх економічних відносин України та Вірменії, потрібно дослідити та сформулювати напрямки розвитку їх конкурентних переваг. Вважають, що внутрішньогалузева торгівля створює додаткові вигоди для країн порівняно з міжгалузевою торгівлею у вигляді зростаючої віддачі від масштабу для інтенсифікації економічного розвитку і збільшення прибутку для всіх учасників. Індекс Грубеля-Ллойда визначається за формулою:

$$GLi = [(Xi + Mi) - |Xi - Mi|] / (Xi + Mi) * 100,$$

Де X_i - експорт товару i (або конкретної статті експорту), а M_i - імпорт того ж товару (або тієї ж статті імпорту).

Чим вищим є значення показника, тим більшою є частка внутрішньогалузевої торгівлі. Індекс може набувати значення від 0, що означає цілковиту відсутність внутрішньогалузевої торгівлі, до 1, що є свідченням повністю інтегрованої торгівлі виробничою продукцією[4].

Нами був розрахований індекс Грубеля-Ллойда за основними товарними позиціями українсько-вірменської торгівлі – продукти агропромислового комплексу, феросплави, товари хімічної галузі. В найбільш значних секторах експорту-імпорту GLi не перевищував 0,4. Це зумовлено кількома факторами:

нерациональною галузевою структурою та територіальним розміщенням підприємств галузі, які склалися за часи адміністративного регулювання економіки в єдиному народногосподарському комплексі;

вибірковою спеціалізацією більшості підприємств вітчизняного машинобудівного, хімічного та металургійного комплексу, яка також сформувалася за радянські часи;

суттєвим скороченням попиту на продукцію всередині та за межами України;

високим рівнем проміжного споживання ресурсів та матеріалоємності виробництва зокрема за умови територіальної віддаленості від джерел постачання, дефіцитності та високої вартості багатьох видів ресурсів;

розривом в ході здійснення реформаторських процесів внутрішньогалузевих коопераційних зв'язків, налагоджених за часи адміністративного регулювання економіки між підприємствами машинобудівного комплексу;

недосконалістю механізму організації міждержавного співробітництва в сфері виробничої кооперації, а також надзвичайно сильним негативним впливом позаекономічних (насамперед – політичних) чинників у цій сфері;

низьким рівнем взаємної довіри між учасниками коопераційних відносин і значними обсягами трансакційних витрат, обумовлених наслідками кризи неплатежів, а також перетворенням традиційних ділових зв'язків підприємств в ході корпоратизації й приватизації державної власності у промисловості;

недосконалістю державного регулювання коопераційних відносин підприємств на національному та регіональному рівнях.

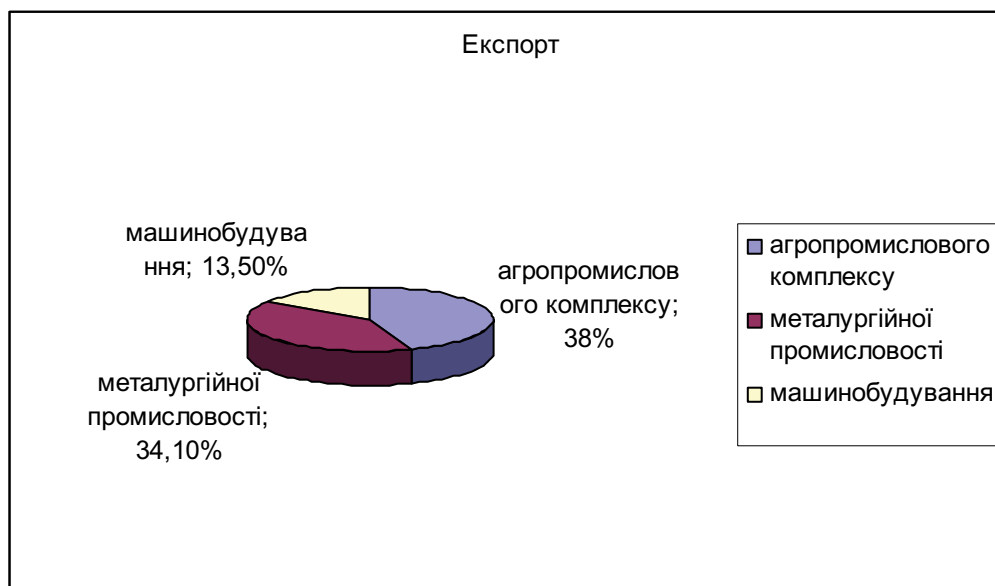

Рис.2 Структура експорту України до Вірменії

У структурі українського експорту до Вірменії основні позиції посідають товари агропромислового комплексу, продукція чорної металургії, хімічно-фармацевтичні вироби. В імпорті до України з Вірменії також переважала продукція агропромислового комплексу, вироби хімічної промисловості та машинобудування.

З огляду на вузлове транспортне розташування України, одним із пріоритетів українсько-вірменських відносин є експлуатація шляхів сполучення, що зв'язують Вірменію із країнами Європи через територію України. Важливе значення у цьому контексті має поромна переправа «Іллічівськ-Поті-Батумі».

Крім того, обмін товарами та послугами на сьогодні є чи не єдиною формою українсько-вірменського співробітництва в економічній сфері.

Необхідність розширення кола своїх торгово-економічних і політичних партнерів у Вірменії особливо відчували нинішнього року, коли Москва ухвалила рішення заборонити експорт зерна [2]. Для Єревана цей крок змушує диверсифікувати імпорт продовольства. Країна може забезпечити себе власною пшеницею тільки на 37%. Решту вона імпортує переважно з Росії: 300—400 тисяч тонн щорічно.

Тому, на нашу думку, збільшення обсягів двосторонньої торгівлі можливе, в першу чергу за рахунок поставок додаткових 100 тисяч тонн пшениці та 50 тисяч тонн кукурудзи.

Висновки. Українсько-вірменські відносини мають позитивну динаміку. Маючи тісні виробничі зв'язки за часів єдиного господарського комплексу СРСР Україна та Вірменія й досі не змогли відновити рівень внутрішньогалузевої торгівлі про що свідчать наведені розрахунки. В товарній структурі зовнішньої торгівлі країн переважають продукти низької ступені обробки, що свідчить про сировинний характер торгівлі зі значним дисбалансом експорту та імпорту.

На нашу думку, українсько-вірменські відносини є ізоморфною моделлю відносин України з Закавказькими країнами.

Найбільш перспективними напрямками співробітництва є паливно-енергетичний комплекс, металургія та машинобудування, транспорт і зв'язок, електротехніка та радіоелектроніка, легка і харчова промисловість, сільське господарство.

Пріоритетне значення надається також взаємодії у реалізації трансрегіональних транспортних та енергетичних проектів ІНОГЕЙТ та ТРАСЕКА. Сторони вважають необхідним підвищити ефективність функціонування важливої ділянки транспортного коридору ТРАСЕКА - поромної переправи «Іллічівськ-Поті/Батумі», що є найкоротшим і найбільш дешевим шляхом для надходження українських і вірменських товарів на ринки один одного та з Південного Кавказу до Європи.

Щодо особливостей українсько-вірменських відносин, то вагомий вплив має російський фактор. Складне геополітичне становище Вірменії, яка перебуває здебільшого в оточенні мусульманських країн, спонукає її в пошуках сильних союзників до зміцнення відносин з Росією у військово-політичній та економічній сферах. Однак останні політичні події можуть перевернути вектор вірменської зовнішньої політики до України при відповідних кроках з українського боку.

Література

1. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами. [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. – 2010. Режим доступу <http://ukrstat.gov.ua/>. — Назва з екрану.
2. Кравченко В. Заморожена вибухонебезпечність // Дзеркало тижня. № 35 (815) 25 вересня — 1 жовтня 2010
3. Dimelis, S. and Gatsios, K. (1995), «Trade with Central and Eastern Europe: The Case of Greece», in R. Faini and R. Portes (eds.), EU Trade with Eastern Europe: Adjustment and Opportunities, London: CEPR
4. Grubel, Herbert G. and Peter J. Lloyd. Intra Industry trade: The Theory and Measurement OF internationally trade in Differentiated Products. Wiley, New York 1975